

Tinus Sioenmaster vergelijkende
moderne letterkunde, UGent

August Vermeylen is niet dood

Begin 2019 liep ik als student vergelijkende moderne letterkunde stage bij het Vermeylenfonds. Gedurende die twee maanden nam ik onder meer Vermeylens dagboeken onder de loep met de vraag hoe we die vandaag moeten lezen. Zijn het getuigenissen van iemand die zijn verdiensten heeft gehad in het verleden, maar die we tegenwoordig als gedateerd bestempelen? Of maken we kennis met een literator wiens geschriften en ideeën op sommige punten nog brandend actueel zijn?

Ik ben overtuigd van het laatste. In wat volgt zou ik dan ook enkele van Vermeylens opvattingen willen aanstippen die ons vandaag nog iets kunnen bijbrengen, of die kunnen dienen als uitgangspunt voor verdere reflectie over onze huidige maatschappelijke situatie.

Wat mij persoonlijk het meest heeft geïntrigeerd, is Vermeylens ongebruikelijke politieke positie, zeker vanuit hedendaags perspectief. De socialistische flamingant lijkt een uitstervende soort. Misschien is hij er nog, maar dan roept hij niet zo luid als de anderen. Ik ben niet opgegroeid in een Vlaamsgezinde omgeving en ik heb het altijd moeilijk gevonden om me als dusdanig te identificeren, omdat een specifieke politieke groepering zich dat Vlaamse discours eigen heeft gemaakt in de voorbije decennia. In dat opzicht kan Vermeylen gelezen wor-

den als een soort derde weg, die het midden houdt tussen de opvattingen van de huidige Vlaams-nationalisten en de andere kant, die alles wat Vlaams klinkt in het belachelijke trekt door het te reduceren tot vlaggenzwaaien en het jaar 1302. Fundamenteel in dit opzicht is dat Vermeylen er nooit voor terugdeinsde om bepaalde elementen van de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme sterk te veroordelen en kritiek te geven op zaken die ons ook vandaag nog bekend in de oren klinken.

Allereerst maakte Vermeylen een onderscheid tussen twee soorten nationalisme. Een eerste vorm bestempelde hij als romantisch. Deze versie ging ervan uit dat een volk een soort afgegrensd lichaam was en dat het leven van dat lichaam beheerst werd door een volksziel – volgens Vermeylen een ‘geheimzinnig principe dat zijn kracht uitzendt in al de gelederen van het volkslichaam en zich volkomen verwerkelijkt in de volkstaal’. Hij hekelde Vlaams-nationalisten die daar, misschien onbewust, elementen hadden uitgenomen zoals het geloof ‘dat een volk een vaste klaarafgelijnde eenheid uitmaakt, en het geloof dat die eenheid in de aller-allerleerste plaats op de taal berust’. Waar Vermeylen pleitte voor een klassenstrijd, ijverden romantisch-nationalisten voor een rassenstrijd. De horizontale vereniging van

August Vermeylen tijdens een toespraak op een partijcongres van de BWP in Brussel, 5 november 1938. (Amsab-ISG, Gent)

onderdrukte groepen maakte plaats voor een verticale groepering die alle standen van een volk verenigde tegen alle standen van een ander volk. Vermeylen merkte bovendien op dat het romantisch-nationalisme vooral negatief optrad: 'Waar het de zuivere eenheid van de volksnationaliteit wil vrijwaren, moet het nadruk leggen op de grenslijnen van die volksnationaliteit, het moet die scherp afbakenen tegenover andere, het eigen moet zoveel mogelijk verheven worden door het neerhalen van het vreemde.'

Vermeylen streefde naar een nationalisme dat hij zakelijk noemde. Volgens hem steunde dat op 'de historische toestanden en op de economische werkelijkheid' en was de essentie 'de drang om de eigen, vrije persoonlijkheid volledig op te kweken ter willen van het mensdom zelf'. Hij koppelde het Vlaamse bewustzijn aan de sociale democratie en vatte beide samen met het begrip 'vrijheid'.

De sociale democratie betekende de vrijheid naar buiten uit, met het verbreken van onderdrukkende economische banden die

de mens beknelden. Het Vlaamse bewustzijn richtte zich op de vrijheid naar binnen toe, met de mogelijkheid om zichzelf geheel te bezitten en 'het echte wezen dat men van nature is tot vólle ontplooiing te brengen'. De combinatie van deze twee vrijheden zou ervoor zorgen dat mensen zich onderling verenigd zouden voelen, in een omgeving die de ontplooiing van het individu zou bevorderen. Op deze manier zou een gemeenschap met een nationaal gevoel ontstaan. Niet een gemeenschap die was opgevat als 'een scherp afgegrensd en streng afgebakend wezen, tegenovergesteld aan andere streng omsloten nationale gemeenschappen', maar als een samenleving zonder vaste grenzen maar met 'een levende kern, een centralen grondtoon, die naar den omtrek toe in allerlei schakeringen en vermenging vervloeit'.

Vermeylen stond dus voor een zeer open manier van 'Vlaming-zijn', die sterk focuste op de materiële situatie en geen abstractie werd. Hij erkende het belang van de gemeenschap, maar benadrukte ook dat van het in-

dividu. En telkens onderlijnde hij het sociale en socialistische aspect. Al deze elementen kenmerkten Vermeylens strijd voor de culturele en economische ontvoogding van een destijds sterk achtergesteld Vlaanderen. Hij streefde naar de emancipatie van elk individu dat leefde op Vlaamse bodem, een proces waarin taal en cultuur voor Vermeyleylen essentieel waren.

Cultuur was voor Vermeyleylen niet eenzijdig te herleiden tot kennis of veel weten. Ze was verbonden met begrippen zoals vrijheid en eenheid. Vrijheid opnieuw in de zin van zichzelf zijn en zich volledig kunnen ontwikkelen. Eenheid als een evenwicht tussen de menselijke krachten, en tussen het individu en de gemeenschap waarin dat individu moet werken en leven. Het belang van cultuur zit, volgens Vermeyleylen, in de manier waarop ze wordt uitgewerkt: 'Ze moet vruchtbaar zijn. Ze moet een organisch deel van ons werkzaam wezen uitmaken. Iemand heeft cultuur wanneer zijn vermogens, naar zijn eigen aard, opgevoerd zijn tot ruim-menselijke waarde.' Taal was belangrijk in dat culturele verweringsproces, maar, zo luidde zijn kritiek op delen van de Vlaamse beweging, het mocht niet bij een taalstrijd blijven: 'De Vlaamse mens is ook niet vrij, wanneer hij in het Nederlands uitgebuit wordt en in het Nederlands honger moet lijden.' Even belangrijk was de reële verbetering van de economische en materiële omstandigheden.

Die omstandigheden zijn ondertussen verbeterd, maar het emancipatieproces is nog niet voltooid. De essentie van het betoog van Vermeyleylen blijft overeind. Taal in al haar vormen (beeldtaal, digitaal enzovoort) blijft belangrijk. Ze vormt ons denken, ze is een middel om ons te uiten en een verbindende factor. Ze is een opstap naar onderwijs en de verwerving van cultuur, naar vrijheid,

zelfstandigheid en zelfontplooiing. De mens is echter een sociaal wezen en kan zich dus enkel volledig ontwikkelen in en samen met zijn omgeving, in een cruciale en complexe wisselwerking. De samenleving verwacht een vorm van inzet, net zoals het individu die inzet graag symbolisch of financieel beloond ziet. Een gebrek aan dergelijke erkenning kan tot afzondering leiden. Een bijkomend probleem is dat sommigen, door hun onderdrukte, gemarginaliseerde of uitzichtloze sociaal-economische positie, niet tot participatie in de samenleving kunnen komen. Dit kan te wijten zijn aan een gebrek aan middelen of aan een beperktere toegang tot onderwijs, cultuurinstellingen, digitale middelen ... Hier ligt de verantwoordelijkheid van de samenleving: om niet exclusief te werk te gaan, maar om te proberen iedereen te betrekken; om te stimuleren en niet uit te sluiten; om een cultureel aanbod en middelen te voorzien voor alle groepen en individuen ter bevordering van zelfontwikkeling én participatie in de gemeenschap. Dat leidt tot een proces dat zichzelf versterkt: de samenleving plukt de vruchten van een individu dat zich inzet; een individu dat zich erkend voelt, zal zich ook meer willen inzetten.

Op de vraag of Vermeyleylen de 21-eeuwse burger nog iets kan bijbrengen, antwoord ik dus volmondig 'ja'. Zijn politieke standpunten, zijn specifieke cultuurbegrip, de aandacht die hij besteedde aan zowel talige als economische kwesties, de rol die hij weggelegd zag voor het individu en de samenleving in haar geheel ... al die zaken maken van hem iemand wiens opvattingen ook vandaag nog relevant zijn. Het is ondertussen 75 jaar geleden dat 'Gust' overleed, maar echt dood is hij niet.